

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

שם השיעור (שיעור מס') – עגלה ערופה

שם המרצה (כתובת דוא"ל) – הרב ברוך גיגי

עגלה ערופה

1. **סוטה מה ע"ב:** משנה - זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול, ואין המום פוסל בה. גמרא: ויהא מום פוסל בעגלה מקל וחומר, ומה פרה שאין השנים פוסלות בה - מום פוסל בה, עגלה ששנים פוסלות בה - אינו דין שיהא מום פוסל בה! שאני התם, דאמר קרא: אשר אין בה מום, בה מום פוסל, ואין מום פוסל בעגלה.
2. **ע"ז כג ע"ב** - היכא דודאי רבעה - פסלה, ש"מ דפרה קדשי מזבח היא, דאי קדשי בדק הבית, מי מיפסלא בה רביעה! שאני פרה, דחטאת קרייה רחמנא. אלא מעתה, תיפסל ביוצא דופן! וכי תימא ה"נ, אלמה תניא: הקדישה ביוצא דופן - פסולה, ור"ש מכשיר! וכי תימא, ר"ש לטעמיה, דאמר: יוצא דופן ולד מעליא הוא, והא"ר יוחנן: מודה היה ר"ש לענין קדשים שאינו קדוש! אלא שאני פרה, הואיל ומום פוסל בה - דבר ערוה וע"ז נמי פוסל בה, דכתיב: כי משחתם בהם מום במ
3. **חולין יא ע"א** - רב ששת בריה דרב אידי אמר: אתיא מעגלה ערופה, דאמר רחמנא: הערופה - כשהיא שלמה תיהוי, וליחוש דלמא טרפה היא! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא; וכי תימא, מאי נפקא מינה? הא אמרי דבי רבי ינאי: כפרה כתיב בה כקדשים. רבה בר רב שילא אמר: אתיא מפרה אדומה, דאמר רחמנא: ושחט... ושרף, מה שחיתתה כשהיא שלמה, אף שריפתה כשהיא שלמה, וליחוש דילמא טרפה היא! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא; וכי תימא, מאי נפקא מינה? חטאת קרייה רחמנא. רב אחא בר יעקב אמר: אתיא משעיר המשתלח, דרחמנא אמר: ולקח את שני השעירים - שיהו שניהם שוים, וליחוש דילמא חד מיניהו טריפה הוא! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא; וכי תימא, מאי נפקא לן מינה? הא אין גורל קובע לעזאזל אלא בדבר הראוי לשם
4. **רש"י:** אל נחל איתן - קשה שלא נעבד
5. **אב"ע:** איתן - תקיף
6. **רמב"ם רוצח ט, ב:** אחר שמודדין ונודעה העיר הקרובה קוברין את הנהרג במקומו וחוזרין זקני ירושלם למקומן, ובית דין של אותה העיר מביאין עגלת בקר משל אנשי אותה העיר ומורידין אותה אל נחל שהוא שוטף בחזקה, וזהו איתן האמור בתורה
7. **שם י, ט:** הנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם שנ' אשר לא יעבד בו ולא יזרע, וכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע כגון שחרש או חפר או זרע או נטע וכיוצא באלו לוקה.
8. **מיוחס ליונתן:** ויתבון ויימרן גלי קדם :: דלא אתא לידינן ופטריניה מן דשדא ית אידמא הדין ועיננא לא חמון פהניא ויימרן פפר לעמר ישראל דפרקתא :: ולא תשוי חובת אדם זכאי בגו עמר ישראל וגלי מן קטליה ויתפפר להון על דמא ומן יד נפקין נחיל דמורנין מגו פרתא דעגלתא נגדין ואזלין עד אתרא דקטולא תמן וסלקין עלוי ואחדין בי דינא יתיה ודיינין יתיה
9. **מורה נבוכים ג, מ:** ואמנם עגלה ערופה תועלתה מבוארת, כי המביא אותה היא העיר הקרובה אל החלל ועל הרוב ההורג הוא ממנה, וזקני העיר היא מעידים עליהם השם לא התרשלו בתקון הדרכים ובשמירתם ולתייר כל שואל דרך, כמו שבא הפירוש בדברי רז"ל ולא נהרג זה מפני ששכחנו התקונים הכוללים ואנחנו לא נדע מי הרגו, וא"א על הרוב עם החקירה ויציאת הזקנים העומדים ולקחת העגלה, שלא ירבו דברי בני אדם, ואולי בפרסום הענין יודע ההורג ויאמר מי שידעו או שמע עניינו או הורוהו על זה אמתלאות פלוני הוא ההורג, כי אחר שיעמוד אדם ויאמר אפילו אשה פלוני הרגו לא תערף העגלה, וכבר נודע שמי שידע ההורג וישתוק ממנו והם העידו השם על עצמם שלא ידעוהו יהיה בזה עזות גדולה ואשם גדול, א"כ אפילו אשה אם תדעהו תאמר, ואחר שיוודע הגיעה התועלת, שאם לא יהרגוהו בית דין המלך יהרגוהו שיש לו להרוג באמתלאות ובדדמי, ואם לא יהרגוהו המלך גואל הדם יהרגוהו ויערים עד שיתנכל עליו להרגו, הנה כבר התבאר שתועלת עגלה ערופה היא לפרסם ההורג, וחזק זה הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, שבעל הארץ יעשה כל תחבולה ויחקור עד שיוודע ההורג כדי שלא תערף העגלה ולא תאסר ארצו עליו לעולם
10. **סוטה מה:** - זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים: ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. וכי על דעתינו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הן? אלא, שלא בא על ידינו ופטרונוהו (בלא מזון), ולא ראינוהו והנחנוהו (בלא לוייה).

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

11. **שם מו:** -ת"ר: וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל - שאין ת"ל הערופה, ומה ת"ל הערופה? על מקום עריפתה של עגלה; ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו - וכי על לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים? אלא, לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה
12. **ירושלמי סוטה טו/ו** - רבנין דהכא פתרין קרייא בהורג. רבנין דתמן פתרין קרייא בהורג. רבנין דהכא פתרין קרייא בהורג שלא בא על ידינו ופטרנוהו ולא הרגנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו ועימעמנו על דינו. ורבנין דתמן פתרין קרייא בנהרג לא בא על ידינו ופטרנוהו בלא הלוייה. ולא ראינוהו והנחנוהו בלא פרנסה. והזקנים רוחצין את ידיהן במים על מקום עריפתה של עגלה. ואומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו'. והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל ורוח הקודש אומרת ונכפר להם הדם. שלשה מקריות נאמרו בענין אחד מה שאמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה
13. **רש"ר הירש ויקרא א:** העוף במקרא הוא משל לאדם חסר מגן, הנס מפני רודף, וקיומו בסכנה, והוא נתון בצרה וצוקה. "צוד צדוני כצפור", "כצפרים האחזות בפח", מבטאים חיים תחת איום מתמיד - או בעיצומה של צרה. מעשי הקרבן של עולת עוף, אף הם משקפים את אופיו של קרבן הסובל. עולת עוף מייצגת את בחינת העולה - של מי שה' גזר עליו גורל של סבל. כל מעשי הקרבן של עולת עוף מייצגים פעולות הנעשות תוך אלימות; כך מליקה, מיצוי, הסרת מוראה, שיסוע - בהשוואה עם המעשים המקבילים בעולת בהמה: שחיטה, זריקה, רחיצת קרבים, ניתוח. מליקה היא בציפורן מצד העורף; אין בה משום מלאכת מחשבת אנושית, אלא היא נושאת אופי של השמדה גסה הנעשית תוך אלימות; ואין לה דוגמה אלא בעריפת פטר חמור ובעריפת עגלה. פעולות אלה הנעשות בעולת עוף קשורות קשר הדוק עם משמעותו הסמלית של העוף, - המורה על חיי סבל נטולי הגנה
14. **שם דברים כא:** העגלה מסמלת את הרוצח והמעשים הנעשים בה ותוצאותיהם מייצגים את התוצאות הנובעות מן הרוצח. אלא שנראה ממשמע לשונה של אגדה (סוטה מו ע"א) שהעגלה איננה מסמלת את הרוצח אלא את הנרצח. שהרי כך נאמר שם: "מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל? אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות; מאי פירות? אילימא פריה ורביה, אלא מעתה אזקן ואסריס הכי נמי דלא ערפינן? אלא מצות". אולם אין ספק שהשקלא - וטריא של ההלכה (סנהדרין נב ע"ב) רואה בעריפת העגלה דוגמה להריגת רוצח: "הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה, מה להלן בסייף ומן הצואר, אף כאן בסייף ומן הצואר, אי מה להלן" וכו' ע"ש; ונראה אחרי עיון נוסף שגם האגדה שבסוטה איננה משקפת תפיסה אחרת. שהרי נאמר באגדה זו שהעגלה מכפרת על שלילת עתידו של הנרצח; אולם הכפרה איננה תלויה בכך שיכירו את החמס שנעשה בו, אלא הכפרה תימצא על ידי ההכרה שמי שחמס ממנו את עתיד חיי קיפח באותה שעה את זכותו שלו לחיים. מי ששלל מאדם את עתידו בעולם הזה, הוא עצמו אין לו עתיד בעולם הזה, ואם קצרה יד בית דינו של האדם, השגחת ה' תקיים בו את הדין שלא נעשה בידי אדם. בחוסר תקוה לעתיד הוא ימצא את סופו על אדמה מחוסרת עתיד.